

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.23>

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ

Хижний Б.В.,

*аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-2617-2225>*

Хижний Б.В. Типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців.

Стаття присвячена висвітленню типових слідчих ситуацій, як структурного елементу методики розслідування підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців.

На підставі вивчених матеріалів кримінальних проваджень щодо підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, виокремлено слідчі ситуації, що складаються залежно від:

1) інформаційних джерел: а) встановлено факт і спосіб здійснення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, проте не встановлено відомостей про осіб, які є безпосередніми організаторами цих операцій; б) встановлено факт і спосіб здійснення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, а також осіб-організаторів схем ухилення від сплати податків; в) встановлено факт учинення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, наявні відомості про осіб, які їх здійснили, але не встановлено механізм ухилення від сплати податків;

2) ставлення до вини: а) особа визнає свою вину в учиненні кримінального правопорушення; б) частково визнає; в) не визнає;

3) співпраці підозрюваного зі слідством: співпрацює зі слідчим; співпрацює неповною мірою; надає неправдиву інформацію; відмовляється від співпраці; не всі бажають співпрацювати. Рівень прогнозованості поведінки і дій учасників слідчої (розшукової) дії також є тим чинником, що зумовлює виникнення ситуацій, оскільки ефективність їх провадження знаходиться у прямій залежності від рівня прогнозованості поведінки учасників кримінального процесу, форм контактного спілкування, напрямку та результату СРД;

4) ролі особи в механізмі протиправної діяльності: а) використано фіктивний суб'єкт підприємництва; б) використано підставну фізичну особу; в) задіяно осіб, які професійно займаються ухиленням від сплати податків.

Ключові слова: типові слідчі ситуації, методика розслідування, підроблення документів, державна реєстрація юридичної особи та фізичної особи – підприємця.

Khyzhnyy B.V. Typical investigative situations that arise during the investigation of the forgery of documents submitted for state registration of a legal entity and individual entrepreneurs.

The article is devoted to the coverage of typical investigative situations, as a structural element of the methodology of investigating the forgery of documents that are submitted for state registration of a legal entity and individual entrepreneurs.

On the basis of the studied materials of criminal proceedings regarding the forgery of documents submitted for state registration of a legal entity and individual entrepreneurs, investigative situations have been identified, which develop depending on:

1) information sources: a) the fact and method of falsification of documents submitted for state registration of a legal entity and individual entrepreneurs have been established, but no information has been established about the persons who are the direct organizers of these operations; b) the fact and method of falsification of documents submitted for state registration of a legal entity and individual entrepreneurs, as well as organizers of tax evasion schemes, have been established; c) the fact of forgery of documents submitted for state registration of a legal entity and individual entrepreneurs has been established, information is available on the persons who committed them, but no tax evasion mechanism has been established;

2) attitude to guilt: a) a person admits his guilt in committing a criminal offense; b) partially recognizes; c) does not recognize;

3) cooperation of the suspect with the investigation: cooperates with the investigator; cooperates to an incomplete extent; provides false information; refuses to cooperate; not everyone is willing to cooperate. The level of predictability of the behavior and actions of the participants of the investigative action is also the factor that determines the occurrence of situations, since the effectiveness of their proceedings is directly dependent on the level of predictability of the behavior of the participants of the criminal process, forms of contact communication, the direction and result of the SRD;

4) the role of a person in the mechanism of illegal activity: a) a fictitious business entity is used; b) a fake natural person is used; c) persons who professionally engage in tax evasion are involved.

Key words: typical investigative situations, investigation methods, forgery of documents, state registration of a legal entity and an individual entrepreneur.

Постановка проблеми. Ситуаційний підхід у криміналістиці є одним із найбільш актуальних напрямків вирішення різноманітних завдань щодо вдосконалення та оптимізації методів, прийомів і засобів розкриття та розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Значущість цього підходу зумовлена самою природою криміналістики і насамперед складністю об'єктів її пізнання, залежністю їх розвитку та функціонування від широкого кола внутрішніх і зовнішніх чинників. Основне значення ситуаційного підходу в науці полягає в спробі теоретично сформулювати, емпірично перевірити і потім практично рекомендувати різні рішення стосовно кожної з типових ситуацій.

Стан опрацювання. Аспектам розслідування злочинів економічної спрямованості, які безпосередньо пов'язані із предметом дослідження присвячено праці таких науковців: Л.І. Аркуші, А.С. Беніцького, В.В. Білоуса, А.Ф. Волобуєва, О.В. Воробей, В.П. Головіна, В.А. Журавля, І.В. Клинка, О.Є. Користіна, О.В. Курмана, В.Д. Ларичева, В.В. Лисенка, В.А. Некрасова, Т.В. Охрімчук, Р.С. Сатуєва, О.О. Сухачова, С.О. Торопчина, В.О. Фінагєєва, О.В. Халіна, О.О. Чаричанського, С.С. Чернявського, Л.М. Чуніхіної та ін. Проте окремого дослідження, яке стосується підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, і зокрема, типової слідчої картини їх вчинення не має.

Метою статті є виокремлення типових слідчих ситуацій, як структурного елементу криміналістичної методики підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців.

Вклад основного матеріалу. У різні часи в криміналістичній літературі були спроби розробити систему типових слідчих ситуацій стосовно розслідування окремих видів злочинів, у тому числі економічних. Різноманітні кримінальні правопорушення у сфері економіки, на думку деяких авторів, у загальному вигляді утворюють три типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування. При цьому критерієм їх виділення є не лише обсяг та зміст вихідної інформації, а й поінформованість зацікавлених осіб про хід та результати слідства, а також можливості використання слідчим «фактору раптовості» [1, с. 12].

Проблемні ситуації розслідування податкових кримінальних правопорушень пов'язані, насамперед, із подоланням дефіциту вихідної інформації про подію кримінального правопорушення та особу злочинця; несуть основне інформаційне й організаційно-методичне навантаження при побудові методики їх розслідування. Належна їх оцінка дозволяє зорієнтуватися в наявних фактичних даних, висунути вірогідні версії, намітити комплекс слідчих й оперативно-розшукових заходів, визначити їх оптимальну сукупність і послідовність [2, с. 203].

Слідча ситуація – це складна динамічна система, що змінюється під впливом криміналістично значущих об'єктивних і суб'єктивних обставин, складається у будь-який момент розслідування та вирізняється істотними ознаками, впливає на хід досудового розслідування у кримінальному провадженні й на встановлення обставин, що підлягають доказуванню.

З урахуванням зазначених положень розглянемо специфіку формування, зміст та види типових слідчих ситуацій розслідування підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців. Інформаційними джерелами, що становлять основу типізації є інформація про:

1) факт вчинення підроблення. У такій ситуації варто наголосити, що тут йдеться про наявність інформації, яку містять матеріали перевірки на стадії внесення відомостей до ЄРДР [3]: матеріали перевірки містять усі необхідні дані про обставини вчинення злочину і є достатніми для внесення відомостей до ЄРДР; вихідні дані недостатні для внесення відомостей до ЄРДР, оскільки дозволяють припускати як наявність, так і відсутність події, що потребує подальшого проведення цільових оперативно-розшукових заходів та перевірочних дій; з наявних даних убагачуються ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, проте невідомі мотив, мета та суб'єкт (наприклад, виявлення факту подання до податкових органів недостовірної інформації, що може свідчити про ухилення від сплати податків; виявлення ознак фіктивності в діяльності СПД); матеріали не містять достатніх даних для внесення відомостей до ЄРДР, і вони не можуть бути доповнені під час проведення додаткових перевірочних заходів або досудового слідства (наприклад, після знищення документів обліку діяльності СПД; відсутність можливості проведення документальних перевірок тощо); матеріали свідчать про відсутність складу кримінального правопорушення;

2) спосіб ухилення від сплати податків, підроблення документів;

3) осіб, які здійснюють підроблення документів з метою ухилення від сплати податків [4, с. 297-298].

Виходячи з вищевикладеного, на підставі вивчених матеріалів кримінальних проваджень виокремлено такі слідчі ситуації на початковому етапі розслідування, зокрема відомості про кримінальне правопорушення внесені до ЄРДР:

а) за результатами розгляду заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; самостійного виявлення детективом з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення дій передбачених ст. 205-1 КК України (22 %);

б) з урахуванням та на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності щодо іншого кримінального правопорушення (ухилення від сплати податків) (25 %);

в) на підставі матеріалів, зібраних за результатами проведення спеціальних перевірок, контролю-ревізійних заходів (34 %);

г) під час розслідування інших кримінально протиправних діянь (19 %).

Як зазначає М.В. Беззубенко, уся пошукова діяльність на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності заснована на сприйнятті слідчим картини події кримінального протиправного діяння [5, с. 112]. Тому, на підставі результатів вивчення слідчої практики визначено слідчі ситуації, що складаються залежно від:

1) інформаційних джерел:

а) встановлено факт і спосіб здійснення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, проте не встановлено відомостей про осіб, які є безпосередніми організаторами цих операцій – 64 %.

Наприклад, *ОСОБА_3, перебуваючи у Дніпровському районі м. Києва, у вересні 2019 року, діючи умисно, за попередньою змовою групою осіб, вніс в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи завідомо неправдиві відомості, а також умисно подав для проведення такої реєстрації документи, які містять завідомо неправдиві відомості щодо ТОВ «Оріджин Білд» (код ЄДРПОУ 42927984), тобто вчинив кримінальний проступок (в редакції Закону України № 2617-VIII від 22 листопада 2018 р.), передбачений ч. 2 ст. 205-1 КК України (в редакції Закону України № 835-VIII від 26 листопада 2015 року). ОСОБА_3 у вересні 2019 року, більш точної дати досудовим розслідуванням не встановлено, в денний час доби, зустрівся із невстановленою особою, яка запропонувала йому за грошову винагороду внести в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдиві відомості, а також умисно по-*

дати для проведення такої реєстрації документи, які містять завідомо неправдиві відомості та документально значиться засновником і директором СПД юридичної особи ТОВ «Оріджин Білд» (код ЄДРПОУ 42927984) [6].

б) встановлено факт і спосіб здійснення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, а також осіб-організаторів схем ухилення від сплати податків – 14 %.

Наприклад, службові особи ТОВ «ЕТС» (код ЄДРПОУ 24308872) у період з 01.01.2016 по 31.03.2020 роки, в порушення п. 44.2 ст. 44, п. 134.1.1 п. 134.1 ст. 134, п. 180.1 ст. 180, ст. 185, п. 181.1 ст. 181, ст. 187, ст. 201 Податкового кодексу України із змінами та доповненнями, здійснюючи імпорт автомобільних запчастин, придбаних у Європейських виробників, у т.ч. через пов'язану компанію - нерезидента «Arax Speditions» (Німеччина), яка є власником ТОВ «ЕТС», здійснювали придбання аналогічних автомобільних запчастин тих саме виробників із використанням суб'єктів господарювання з ознаками сумнівності на яких не простежується товар за ланцюгом постачання, шляхом внесення до податкової звітності, первинних бухгалтерських документів завідомо неправдивих даних по взаємовідносинах з вищенаведеними контрагентами, щодо придбання ТМЦ (робіт, послуг) в наслідок чого умисно ухилились від сплати податків, що входять в систему оподаткування, введених в установленому законом порядку, що призвело до фактичного ненадходження до бюджету коштів в особливо великому розмірі на загальну суму понад 8 000 тис. грн. Крім іншого встановлено, що особи внесли завідомо неправдиві відомості в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та умисно подали їх до реєстраційної служби для проведення державної реєстрації юридичної особи ТОВ «ОПТИМА ПОСТАЧ» (код ЄДРПОУ 41305220) [7].

в) встановлено факт учинення підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців, наявні відомості про осіб, які їх здійснили, але не встановлено механізм ухилення від сплати податків – 12 %.

Наприклад, ОСОБА_3, діючи умисно, за попередньою змовою з нестановленою досудовим розслідуванням особою, ігноруючи норми чинного законодавства, не маючи реальної мети на здійснення господарської діяльності, знаходження підприємства за юридичними адресами та не плануючи вести бухгалтерський і податковий облік, вносити грошові кошти у статутний капітал, купувати та поставляти товари тощо, у 2020 році вніс у документи, які подаються відповідно до закону для проведення державної реєстрації юридичних осіб ТОВ «КОНСАЛТ ТРЕЙДІНГ» (код ЄДРПОУ 43607760) та ТОВ «ОПТО ТРЕЙДІНГ» (код ЄДРПОУ 55763792) завідомо неправдиві відомості. Таким чином, ОСОБА_3 вчинив злочин, передбачений за ч. 2 ст. 205-1 КК України за кваліфікуючими ознаками: внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості, за попередньою змовою групою осіб. Факт Умисел на ухилення від сплати податків встановити не довелося можливим [8].

2) ставлення до вини: а) особа визнає свою вину в учиненні кримінального правопорушення; б) частково визнає; в) не визнає.

Наприклад, 29 грудня 2020 року між прокурором відділу нагляду за додержанням законів органами фіскальної служби Харківської обласної прокуратури ОСОБА_3, якому на підставі ст. 37 КПК України надані повноваження прокурора у кримінальному провадженні №32020220000000127, внесеному в Єдиний реєстр досудових розслідувань 28.12.2020 року та ОСОБА_4 на підставі ст. 468, 469, 472 КПК України укладено угоду про визнання винуватості.

Обвинувачений ОСОБА_4 в судовому засіданні також просив вказану угоду з прокурором затвердити і призначити узгоджену в ній міру покарання, при цьому беззастережно визнав себе винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 205-1 КК України, в обсязі обвинувачення, дав згоду на застосування узгодженого виду та розміру покарання, а також інших заходів у разі затвердження угоди, заявивши, що здатний реально виконати взяті на себе відповідно до угоди зобов'язання [9].

3) співпраці підозрюваного зі слідством: співпрацює зі слідчим; співпрацює неповною мірою; надає неправдиву інформацію; відмовляється від співпраці; не всі бажають співпрацювати. Рівень прогнозованості поведінки і дій учасників слідчої дії також є тим чинником, що зумовлює виникнення ситуацій, оскільки ефективність їх провадження знаходиться у прямій залежності від

рівня прогнозованості поведінки учасників кримінального процесу, форм контактного спілкування, напрямку та результату СРД;

4) *ролі особи в механізмі протиправної діяльності*: а) використано фіктивний суб'єкт підприємництва; б) використано підставну фізичну особу; в) задіяно осіб, які професійно займаються ухиленням від сплати податків.

Наприклад, *ОСОБА_5*, у липні 2018 року (більш точний час досудовим розслідуванням не встановлено) *ОСОБА_5*, перебуваючи за місцем свого проживання за адресою: АДРЕСА_1 отримав пропозицію від невідомої досудовим розслідуванням особи на ім'я « *ОСОБА_6* », щодо реєстрації на своє ім'я суб'єкта господарської діяльності за грошову винагороду в розмірі 300 грн., тобто внесення завідомо неправдивих відомостей в документи, що відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи.

На підставі наданих *ОСОБА_5*, документів, невідомою досудовим розслідуванням особою та за невідомою обставин виготовлено: акт приймання-передачі частки у статутному капіталі ТОВ «Стіфкет» (код ЄДРПОУ 42106902) від 06.07.2018 року, який містив завідомо неправдиві відомості про прийняття у власність *ОСОБА_5* частки у статутному капіталі ТОВ «Стіфкет» у розмірі 100%; протокол №2 загальних зборів учасників ТОВ «Стіфкет» від 06.07.2018 року, який містив завідомо неправдиві відомості про призначення директором ТОВ «Стіфкет» *ОСОБА_5*, а також завідомо неправдиві відомості про збільшення статутного капіталу ТОВ «Стіфкет» до розміру 385 000 грн., що становить 100% статутного капіталу товариства, власником якого є *ОСОБА_5* [10].

Ситуації СРД як складні, системні, динамічні утворення зумовлені різноманітними чинниками, при дослідженні котрих слід враховувати як загальну їх природу, так і своєрідність кожного з них. Виходячи з цього, всі чинники за їх характером і специфікою прояву та впливу на ситуації слідчих (розшукових) дій доцільно поділяти на об'єктивні та суб'єктивні. Перші зумовлені насамперед метою, завданням, специфікою самої СРД, обсягом та характером інформації, що є у розпорядженні слідчого; другі, з одного боку – властивостями слідчого, рівнем його професійної підготовки, а з другого – поведінкою і позицією учасників кримінального процесу.

Для початкового етапу розслідування можна визначити перелік таких завдань: встановлення місця, часу та інших обставин вчинення кримінального правопорушення, його суті, а також виявлення, фіксація та вилучення його слідів, які з часом під впливом несприятливих умов можуть зникнути або бути знищеними; встановлення, розшук і затримання особи (або вибір запобіжного заходу), підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення; збирання доказів, достатніх для пред'явлення обвинувачення особі, хоча б за одним епізодом протиправної діяльності. Крім названих завдань, на даному етапі розслідування починається вирішення і таких проблем, як, наприклад, встановлення причин і умов, що сприяли кримінальному правопорушенню, забезпечення відшкодування заподіяних збитків та деяких інших. Але, враховуючи те, що їх остаточне вирішення може закінчуватися пізніше, вони мають розглядатися як завдання наступного етапу розслідування.

Висновок. Таким чином, особливості вчинення дій спрямованих на ухилення від сплати податків визначають специфіку формування слідчих ситуацій початкового етапу розслідування підрублення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців. Це пов'язано зі способами, механізмом і технологіями вчинення вказаних кримінальних правопорушень, що зумовлено їх комплексним характером. Робота в типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування спрямована на встановлення зв'язків між злочинцями (організатор – виконавець; організатор – посередник – виконавець); збирання інформації, що характеризує особу підозрюваного; виявлення всіх епізодів протиправної діяльності кожного з підозрюваних; збирання доказової бази, достатньої для обвинувачення злочинців і визначення пріоритетних шляхів протидії вказаній категорії кримінальних правопорушень. Важливою умовою ефективної організації розслідування в кожній слідчій ситуації є використання фактору раптовості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Багинський В.З. Основні питання розслідування розкрадань (ст. 84, 86-1 КК України), які відбуваються в умовах економічних перетворень: *автореф. дис...канд. юрид. наук*: 12.00.09. Харків, 1999. 20 с.

2. Доказування при розслідуванні податкових злочинів : *монографія* / за заг. ред. С.М. Піскуна. Ірпінь: Акад. ДПС України, 2002. 179 с.
3. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора України від 30 черв. 2020 р. № 298. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>.
4. Лисенко В.В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія та практика): *монографія*. К.: Логос, 2004. 324 с.
5. Беззубенко М.В. Основи методики розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: *дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09*. Київ, 2021. 224 с.
6. Справа № 755/3831/21. Дніпровський районний суд м. Києва. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/755383121>.
7. Справа № 265/7410/19. Орджонікідзевський районний суд міста Маріуполя Донецької області. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/98872904/>.
8. Справа № 522/9612/22. Приморський районний суд міста Одеси. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/522961222>.
9. Справа № 638/123/21. Дзержинський районний суд м. Харкова. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63812321>.
10. Справа № 757/41956/20-к. Печерський районний суд м. Києва. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7574195620>.